

- DÉR EMMER DET AF RUSLAND – et erindringsglimt fra Moskva 1965

Replikken i overskriften faldt en sommernat i 1965 i en hotelvestibule i Moskva et par timer over midnat. Den blev brugt i et veltilrettelagt felttog mod en emsig og bestemt kvindelig dørvogter. Der mente, at et ungt menneske på det sene tidspunkt burde ligge i sin seng og ikke føjte ude på gaderne. Men, som i mødet med strofer fra den russiske kulturskat tøde op i en grad, så der mellem den unge russiskstuderende og dør-keruben opstod et åndeligt berøringspunkt. Men mere om det senere. Samme år – 1965 – havde jeg fået trykt min første avisartikel – i øvrigt i Information. Den handlede om de store fremtidsvisioner, jeg havde for faget og for verdenssproget russisk i gymnasieskolen. Året før havde jeg nemlig det privilegium at starte russiskundervisningen på Århus Statsgymnasium. Men jeg var en russisklærer, der endnu ikke havde sat sine fødder i det land, hvor sproget var modersmål. .

I 1960'erne var Ruslands – eller rettere sagt Sovjetunionens optræden i medierne sporadisk. Nyopsendte sputnikker, en førstesekretær, der bankede skoen i FN's talerstol, og andre sensationer fandt naturligvis vej til forsiderne. Ellers var det småt med informationer, der slap igennem de vestlige mediesluser og frem til spalterne. Min første tur til Moskva fandt som sagt sted i sommeren 1965. Det var året efter, at den iltre og runde førstesekretær Nikita Khrustjov (1894-1971) havde været officiel gæst i Danmark. Hvor han iklædt stråhat og jovialitet på Fyn havde kløet venstrevikingen Erik Eriksens køer bag øret. Hvor han sammen med sin fru Nina besøgte statsminister Jens Otto Krag og dennes fru Helle i rækkehuset på Egernvej. Og hvor Khrustjov få måneder efter sin hjemkomst fra Danmark blev gået derhjemme – afsat af partikammerater, der var blevet trætte af hans svingende indenrigspolitiske og mere og mere risikovillige udenrigspolitiske kurs. Berlin- og Cuba-krise - for at sætte ord på.

Magtskiftet i oktober 1964 varslede også nye kulturpolitiske vinde. Under Khrustjov var der ikke blevet rejst sager om antisovjetisk virksomhed efter den berygtede paragraf 58 mod kunstnere eller forfattere. Partisekretæren diskuterede og skændtes ganske vist gerne med dem. Og han skældte hellere end gerne ud, når han blev præsenteret for moderne streger på et lærred. Men længere kom polemikken ikke. Under Khrustjov genopstod i øvrigt den politiske anekdote. Tillad mig at fortælle bare én med kulturelt indhold. Khrustjov besøger en abstrakt maleriudstilling og spørger: - Hvad er det for noget sækkelærred, klattet til med grønt og gult? – Det er et kollektivbrug, hvor man dyrker majs. - Hvad er det for noget grønt noget? – Det er den nøgne Venus. – Og hvad er så det for en røv med ører? – Det er bare et spejl, Nikita Sergejevitj.

Men efter Khrustjovs afgang viste der sig hurtigt tegn på en skrappere kurs på det kulturelle område. Makkerparret Bresjnev-Kosygin markerede et stilskifte og en mere stabil politik. Khrustjovs reformiver og konstant skiftende kurs afløstes af stabilitet og kontinuitet. Men også af kulturel uniformering. En senere generalsekretær slog sig midt i 1980'erne op på at kalde det stagnation. Allerede 1965 blev forfatterparret Andrej Sinjavskij og Julij Daniel arresteret og idømt syv års strafarbejde efter nævnte paragraf. En dom, der sendte kuldegysninger såvel gennem Vestens intellektuelle som gennem systemkritikere i Sovjetunionen. Den blev med rette tolket som et ildevarslende kulturelt tilbageskridt.

Som sagt havde jeg endnu ikke besøgt det enorme land mod øst. Jeg havde ikke gået på Den røde Plads, vandret mellem Kremles kirker eller on location indsnuset den russiske historie og den sovjetiske hverdag. Hvordan skulle jeg kunne gøre Rusland levende for eleverne, selv om jeg

gjorde, hvad jeg kunne gennem musik, lysbilleder og film? Men i sommeren 1965 kom chancen så endelig. Rejsen blev i mange henseender en øjenåbner:

Ikke blot kunne jeg nu med egne øjne se de historiske steder, jeg havde læst om, men jeg kunne også danne mig et førstehåndsindtryk af det sovjetiske samfund. Det samfund, der for nogle i Vesten var Helvede og for andre Paradis på jord. For mig blev det hverken det ene eller det andet. Jeg så et mangelsamfund, som stadig slikkede og prøvede at hele de alt for dybe sår fra Verdenskrigen. Jeg så et administreret samfund, hvor magthaverne forsøgte at håndhæve, hvad befolkningen burde tænke og mene, og hvad der var rigtigt, og hvad, der var forkert – politisk, økonomisk, kulturelt, socialt, moralsk - kort sagt på alle måder. Jeg så også et samfund, der slet ikke levede op til de idealer, som magthaverne i skrift og tale prædikede. Men først og sidst mødte jeg mennesker af kød og blod, der gik på to ben og i det hele taget så ud og tænkte ligesom os andre. Russere, som glædede sig over at møde mennesker fra Vesten, der oven i købet havde gjort sig den ulejlighed at lære sig deres elskede modersmål. Og, som på så mange områder i realiteten havde de samme idealer og mål, som de selv havde.

Under det 3-ugers ophold i Moskva boede jeg på det nu nedrevne hotel Armenien, der lå et stenkast fra centrum, og centrum i Moskva er naturligvis Den røde Plads. Som historie- og russiskstuderende fik jeg ikke overraskende den tanke så hurtigt som muligt efter min ankomst at betrede denne plads – indbegrebet af så mange dramatiske episoder i Ruslands historie. Her havde tsar Peter i slutningen af 1600-tallet egenhændigt hugget hovederne af de oprørske strelits-soldater, der for ham var inkarnationen af det gammel-Moskva, som han hadede af et oprigtigt hjerte. Her havde den rebelske kosakhøvding Stenka Razin været udstillet i et bur, før han blev henrettet for sit oprør mod centralmagten i 1670'erne. Her havde resterne fra Heeresgruppe Mitte's totale sammenbrud på østfrontens midterafsnit i deres pjaltede uniformer været tvunget til at marchere forbi Lenins Mausolæum i sommeren 1944, og her var de erobrede tyske standarter og faner blevet smidt i støvet ved foden af samme helligdom, da sejren over Nazi-Tyskland endelig var i hus i maj 1945. Og så har jeg her kun nævnt et beskedent udvalg af de triumfer og tragedier, som denne plads havde været vidne til gennem Ruslands dramatiske historie. Jeg måtte simpelthen derop – koste, hvad det ville!

Problemet var blot, at klokken efterhånden havde sneget sig over midnat. Desuden, at den ret korpulente dame, der som en kerub med flammesværd vogtede hotellets indgang og dermed gæsternes sikkerhed, moral og nattero, mente, at sådan en studerende hellere skulle ligge i sin seng end fjante rundt på det tidspunkt af døgnet. Hun var ret kontant i sin afvisning, og en sådan kommandant med et mix af officielle og hjemmestrikkede regler på lager skal man ikke spøge med. Hun havde af højere magter fået betroet den opgave – ikke blot at passe på gæsternes sikkerhed, men også deres moralske handel ogandel. Gode råd var dyre, men løsningen lå alligevel snublende nær for en studerende, der mente sig velbevandret i både det russiske sprog og dets rige litteratur. Og, som tilmed huskede sin professors ord om for en sikkerheds skyld også at lære sig dele af den udenad. Jeg vidste også, at enhver russer – uanset belæsthed, skolegang eller akademiske grader – kender deres nationale litteratur på rygmarven og i særdeleshed deres elskede Aleksander Pusjkin. Så jeg deklamerede frejdigt fra hans gendigtning af folkepoesien: ”Tam russkij dukh, tam Rusju pakhnjet”. Der oversat betyder: ”Der findes den russiske ånd, der emmer det af Rusland”. Og her er så forklaringen på denne artikels overskrift. Stort smil, nu kendte vi hinanden, forenet i nationalskjalden Pusjkin og den russiske folkepoesi. Døren åbnede sig på vid gab. Og vi var venner i poesien resten af mit ophold. Jeg er sikker på, at hun i sit stille sind har reciteret resten af poemet, mens jeg var ude.

Jeg slap altså ud i det stort set mennesketomme Moskva. Ruslands, sovjetimperiets og verdens anden supermagts hovedstad lå øde hen, når man så bort fra en søvrig betjent eller en bil, der med minutters mellemrum rasede gennem byen. Vi taler ofte om storbyer, der aldrig sover, men denne talemåde var aldeles upassende og forkert i midten af 60'erne at hæfte på denne østlige metropol. Og i byens røde hjerte, på Den røde Plads, var vi kun fire personer – en betjent, der egentlig ikke vidste, hvorfor han var der, to soldater på Sovjetunionens vagtpost nr. 1, Mausolæet, og så lille mig – lige sluppet ud i det ”vilde” natteliv. Meningen i Pusjkins ovenfor citerede verselinjer var helt rigtig, selv om det ikke var Den røde Plads, han havde haft i tankerne, da han skrev ordene. Der lå den – Pladsen med Det historiske Museums røde bygning i den ene ende og i den anden denne ganske u-russiske, kulørte og mange-kuplede kirke – Ivan den Skrækkeliges bygningsværk i anledning af sejren over tatarerne i midten af 1500-tallet. Til højre for mig de imponerende høje, kamtakkede og bastante røde fæstningsmure omkring Kreml med regeringsbygningen ragende op over muren og med den projektørbelyste røde fane blafrende drømmeagtigt og uvirkeligt i vinden.

Fjernest til højre Frelsertårnet med den røde stjerne i toppen – før 1917 havde der været et kors – og med den officielle tårnport til Kreml. Foran den røde mur Mausolæet med Lenins balsamerede legeme og med de to levende saltstøtter på vagt ved den aldrig helt lukkede dør. Til venstre GUM, varehuset, der nu rummede de boder, der i 1800-tallet havde gjort Pladsen til en broget og larmende markedsplads, beliggende i læ og skyggen af den verdslige og gejstlige magt i Kreml. Ganske vist befandt de to magter indtil 1918 sig rent fysisk godt 600 kilometer længere vestpå – i opkomlingen Skt. Petersborg. Men efter moskovitternes mening kun midlertidigt og ganske rigtigt – efter Oktoberrevolutionen var magten, nu entydigt verdslig, vendt tilbage til Moskva. Hele dette skue foldede sig ud for mine øjne hin juli-nat i 1965 – i en belysning, der gav sceneriet et drømmende, næsten uvirkeligt præg. Jeg nød det med åben mund og polypper. Det var historiens vingesus, der strejfede mig, og jeg kunne overvældet, tilfreds og mæt vende tilbage til min seng på mit hotel. Keruben kunne på mit ansigt læse, at jeg havde oplevet nationalskjaldens inciterende ord.

Aldrig har jeg vidst så meget om Rusland, som da jeg vendte hjem i 1965 efter 3 uger i Moskva – i hvert fald i egen indbildning. Siden forekom det mig efter hvert besøg, at jeg vidste mindre og mindre. Den dybe forståelse og viden får man ikke efter ét besøg. Mit første besøg i Moskva blev siden fulgt op af andre. Men oplevelsen med min poesi-veninde i hotelvestibulen havde varigt overbevist mig om, at den menige russers dybe kendskab til den nationale kultur og dens rigdomme gør ham/hende stort set immun overfor bedrevidende vesterlændinge. Og det, hvad enten vi kan lide det eller ikke. Mine visioner om russisk-fagets position blev i løbet af 90'erne og endnu værre i dag gjort til skamme. Desværre, men denne skæbne deler det med de fleste af de øvrige fremmedsprog.

Bragt som kronik i Flensborg Avis 2. marts 2010